

A Gyulai Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai
Szerkesztő: Dankó Imre

1.

Banner János

Régi kutatók — új feladatok

A gyulai múzeum kilencven éve

Gyula, 1959

Elöljáróba

A Gyulai Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai — melynek első füzetét tartja- most kezében az olvasó — azt a munkát kívánja folytatni, amit 1875—1893 között a múzeummal szoros kapcsolatban álló Békésvármegyei Régészeti és Művelődéstörténelmi Társulat Évkönyvei, de még inkább az 1940—44 között, az akkori Város Múzeum kiadásában és Implom József szerkesztésében megjelent Gyulai Dolgozatok című sorozat megkezdett.

Kiadványsorozatunk tudományos igényvel és ismeretterjesztő céllal jelenik meg. Minden egyes füzetünk alkotó munkása kíván lenni városunk és a múzeum gyűjtőterülete jobb megismerésének. Ezért bizvást kérhetjük a társadalom legszélesebb körű támogatását. Indulásunkkor lehetetlen meg nem emlékeznünk az eddig is kapott segítségről, támogató érdeklődésről. Múzeumunk kilencven éves története a bizonyítéka annak, hogy városunk és a környék lakossága értékeli a múzeumi munkát, érdeklődik a kulturális kérdések iránt.

A Múzeumbarátok Körében megtestesült társadalmi segítség tette most is lehetővé, hogy más múzeumokhoz hasonlóan kiadványsorozatot indítsunk. Kérjük, hogy sorozatunk minden füzetét fogadják szeretettel és rajtuk keresztül is igyekezzenek múzeumunknak újabb barátokat, munkatársakat szerezni.

Dankó Imre

RÉGI KUTATÓK — ÚJ FELADATOK

(A gyulai múzeum 90 éve)

Az Erkel Ferenc Múzeum pecsétjében első helyen az 1868-as évszám áll, ami azt jelenti, ebben az esztendőben múlt 90 esztendeje annak, hogy a gyulai múzeum megkezdte sok nehézséggel küzdő és ezt eredményeiben is sokszor évtizedeken át tükröző, sok gazdát és helyiséget cserélő viszontagságos életét.

1868. szeptember 8-án volt 90 esztendeje annak, hogy Mogyoróssy János — a gyulai római kath. fő (elemi) iskolának, még 1836-ban ajándékozott* — de a szabadságharc alatt sok kárt szenvedett- 200 kötetes könyvtárát kiegészítendő — az egykor alakítandó gimnáziumnak — illetve Gyula város összes felekezeti-különbőség nélküli közönségének — adta közel 1000 kötetes könyvtárát, kép-, térkép-, régiség-, érem- és fegyvergyűjteményét?'

Sok vita folyt a hetvenes-nyolcvanas években lassan meginduló megyei — sőt fővárosi — lapjaink hasábjain*, de azóta is arról, hogy ki és mikor alapította a gyulai múzeumot? Mogyoróssy érdemeit — minden természetes fogyatékosága ellenére is — elismerő és múzeum alapítását tőle el nem vitató Implom József, 1874-et tekintve a múzeum alapítási évének. Ebben annyiban igaza van, hogy a Békésvármegyei Régészeti és Művelődéstörténelmi Társulat megalakulása után, a megyeháza udvarában lévő fonóház két helyiségében valóban 1874 augusztus 3-án nyitotta meg ajtaját, az elmaradhatatlan nagy ünnepek keretében a Békésvármegyei Múzeum?.

Az 1868 és 1874 évek közötti vitát eldönti báró Eötvös József 1868 december 16-án kelt leirata, amelyben az említett adományozásért Mogyoróssy Jánosnak teljes elismerését és köszönetét nyilvánította⁸.

*. Implom József. A gyulai múzeum és könyvtár hetven éve (130S—193S . Gyula Gy. D. t. M9-10.^s 1.

2. Scherer Ferenc, Gyula város története. Budapest. 1938, 1. 151.

3 A gyűjtemény -147 művet tartalmazott 847 kötetben, továbbá 2 kódektörredékel, 11-t képet, 81 térképet. 513 régipénzt, 17 bankjegyet, 5 fegyvert. 19 egyéb régiségei. **Implom, im. 1.**

⁴. Uo. 7

⁵. Uo

⁶. Uo 8.

⁷. Uo.

⁸. Scherer. im. II 25i

A csak nemrégiben készített pecsét tehát jogosan tünteti fel 1868-at az alapítás évének. Sőt tovább is mernék menni és bátran merném állítani, hogy Békés megyében a Mogyoróssy adományozta 200 kötettel alapította meg a második közkönyvtárat — iskola! könyvtár formájában. Az első — tudtommal — a szarvasi ev. gimnáziumé volt, amelyet nem magától elvont krajcárokon Nagy másoknál feleslegesnek véelve, szedegetett össze egy uradalmi gazdatiszt, hanem alapját a báró Wenckheim család nagyobb könyvadományával vetette meg, 1820-ban.

Hogy nem ezek voltak az első könyvtárak a megyében, az nem kétséges. A reformáció idejében sejteni lehet, hogy a ferencrendiek 1542-ben idehelyezni határozottal főiskolájának éppen úgy lehetett saját célját szolgáló könyvtára, mint ahogy azoknak a rektori iskoláknak is, amelyeket Szegedi Kiss István 1543 után Gyulán, majd 1552-ben Békésen vezetett¹. Ezek azonban a török hódoltság kezdetén éppen úgy szétszóródtak, mint maga az addig, s a visszatelepülés után újra röghözkötött jobbágyság.

90 esztendő az ember életében már matuzsálemi kort jelent, de az intézmények történetében is jelentős idő. Fokozottan² mértékben áll ez a magyar múzeumok történetére, amelyek nem tekintenek vissza évszázados múltra. Erdélyben tudunk egy múzeummá soha se fejlődött katolikus gimnáziumi gyűjteményről, amely Kézdivásárlilycn 1696-ban alakult³ és egy másikról, amely a nagyenyedi ref. kollégium múzeumi gyűjteményével 1793-ban keletkezett⁴, tehát kilenc évvel a Magyar Nemzeti Múzeum alapítása előtt; de csak a leltára maradt meg a város 1849. évi felégetése után. Az Erdélyi Nemzeti Múzeum éppen most százéve alakult, néhány adatunk szerint a szarvasi ev. gimnázium gyűjteményével egyidőben⁵. A jövő év májusában fennállásának 100. évfordulóját jubiláló győri bencés gimnáziumi régiség gyűjtemény — most Xantus János Múzeum — Rörner Flóris személyes alkotása⁶. A gyulai⁷ és nyíregyházi⁸ múzeumok alapítása Rómer, akkor már két esztendeje közkezen forgó Műrégészeti **Kalauz**⁹ c., kora színvonalán álló, Európában is legelső összefoglaló munkájának volt elvitathatatlan eredménye.

⁹ Téves az a megállapítás, hogy ez a könyvtár volt az ország első könyvtára. L. Gyula város monográfiája. Gyulai füzetek 2 (1958) (ifi).

¹⁰ J. Magyarai -Minerva. V. (1913) 5Q5.

¹¹ SclK-rer, im. I. 17-1.

¹² jju:-kj Antal. Békés nagyközség történele. Békés. 1939.

110.

¹³ Magyar .Minerva V (191Ö) 310.

¹⁴ Szilády Zoltán, Az első magyar múzeum. — Lukinics Imre. Nagyenyedi Album. Lindapesi, 192G. 21-1,

¹⁵ L. 37. j.

¹⁶ Banner János, Rómer emlékezete. — Régészeti Dolgozatok — Dissertationes Archaeologicae. Budapest. 1 (1958) 7.

¹⁷ Magyar Minerva V. (1915) 2-15. — Tévesen 1865.

¹⁸ Uo- 455.

¹⁹ Banner, inj. 8—12.

feldolgozása folytán, az akkortájt még gyér helytörténeti irodalmunkban feltűnést keltett.

Nem feladatom, hogy, ennek az előadásnak a keretében történeti munkát értékeljek-' vagy Mogyoróssy szerteágazó geneológiai és encyclopaedikus munkásságáról részleteiben is szóljak, de legalább annak a fejezetnek! a címét említenem kell, amely — ha nem is szavahihető régészeti emlékek alapján, de — érinti a régészet határát is.

Az első fejezetnek csak a címét kívánom kiemelni: »Ziridava, dáciai telep a hajdani Gyula nevű hun főváros, mint Etele és ősei európai első gyűl- és királyi székhelyié a mai Gyula város területében. Etelének ugyanoda fapalotájában lett diadali hazatérte, lakomái, s vérmenyegzőjén közbejött halála és gyászos temetését követte hun szertartása. Ez a késő barokk ízlésű cím — ami egyébként jellemző még az Akadémia kiadásában megjelent régebbi magyar régészeti irodalomra is — csak az első fejezet élén van meg, ahol cikornyáival valóban jói illik a csapongó képzelethez.

De ne kritizáljuk a 100 éves címet, se a tartalmat. Hiszen csaknem 50 év múlva, sőt napjainkig is visszajár az Attila székhely kísérlete.

Szcremley Sámuel, Hódmezővásárhely akadémikus történetírója a Magyar Történelmi Társulat folyóiratában állítja: »Attila székhelye Hód-Mező-Vásárhely határában volt. S, majd öt kötetes milleniumi várostörténetében — a századforduló tájékán — is részletesen igyekszik ezt bizonyítani^.— Csallány Gábor: »Attila székhelye és sírja Szentes határában Donáton:30 e. dolgozatában tér vissza erre a kérdésre. Nem; lehet tehát csodálkozni, hogy egy félévszázad előtt Mogyoróssy .lá-nos is kergette ezt a délibábot.

Nem ez a kérdés volt az egyetlen, amelyre annyi munkaerőt és órát elpazaroltak nálunk és a külföldön egyaránt. Folyóiratainkban mindegyre visszatér ez a :>tüneménye. Komoly helyen az Akadémia régészeti bizottságában is ismételten foglalkozni kell azokkal a bejelentésekkel, amelyek Attilára vonatkozó emlékekről szólnak. Legyen szabad itt Mogyoróssy igazolására néhányat megemlíteni.

1864-ben Balogh Ferenc ifjú hazánkfia Chalohan Attila pecsétgyűrűjének nyomára jött. A malachit köves rézgyűrűbe két mellkép volt vésve. Az egyiknek fején kucsma látszott, a másik hajadonfővel. A két alak alatt latin betűkkel ez a

26. Scherer, im. I. 10.

27_e csak módszerére kívánok itt egy nagyon jellemző 'jegyzetlet idézni, amelyben régészeti bizonyítéknak tekinti egyebek közt a Szönyi Benjámint 1753 évi versét, a tenyérszíni vastag-- cserepekről. Tudtommal ő ismertette először ezt a rendkívül érdekes — általam is többször idézett — adatot, könyvének 150—151. lapján lévő 7. jegyzetben.

28. Századok, 1899. 27.

29. Hód-Mező-Vásárhely története. 1900, I. 351—357, 481—485, 1901. II. 342—313, 435—437, III. 63, IV. 830.

30. 1900. 48—52.

felirat: Attila³¹. 1866-ban egy petronelli római bélyeges téglát, amelynek - Atiliae Fiimae- stb. felírása volt, valaki Attila téglának akarta bemutatni³². — '1868-ban Batiborszky Czernoslaw Attila sírját keresi Przemysl környékén³³. — 1870-ben az aquilieiai patriarcha templomában őrzött Attila trónját akarják kegyes adományok ellenében a Nemzeti Múzeumra sózni³⁴. — 1875-ben pedig: a Tisza mellett Attila bronzkoporsóját találták³⁵". Talán ne beszéljünk azokról, akik csak titokban remélték a koporsó megtalálását s remélik még ma is, Móra Ferenc: Leszámolás Attilával e. tanulmányának is beillő tárcája³⁶ után.

De hol volt még mindez a kisiklás attól a megyénkbeli híradástól, amely arról adott hírt, hogy Szarvason a gymnasium régiség gyűjteménye -egy példányát bírja azon harminc ezüst pénznek, amelyen Judás a világ Megváltóját eladta -. Ennek a híradásnak is az idén volt a centenáriuma³⁷.

És az ilyen tudálékos megállapítások és közlések az elmúlt száz esztendő alatt sokszor visszatértek és tudomásom szerint visszatérnek még ma is.

De a múzeumi leltározásban is van elég csodabogár.

A legszelídebb ezek közt a minden leltárban olyan gyakran szereplő -ismeretlen rendeltetésű tárgy- illetén megnevezése, vagy ami még rosszabb, részletes leírása. Erdemes ebből is legalább egy csokorra valót összeszedni, hogy aztán helyi példával is kiegészítsük a múzeumi leltárak beszédes virágait. Talán legjobb lesz néhány példát a Magyar Nemzeti Múzeum hasonlókorú leltárából idéznem³⁸.

1854-ben Olfers professzor, a berlini múzeumok igazgatója köeszközöket küldt a múzeumnak. A jegyzetnél a cserепekre vonatkozóan ezt találjuk: -Lusa-tia, Lausitz, Pforten vidékén-. Aztán helyesbít: ^Brandenburgi Bindow vidékén, Crossen melletts. Végre bevallja: »Nem tudni hol*.

Báró Illebenbaeh Karolina hagyatékáról csak ennyit jegyeztek fel: »Régi, rozszant faszekrény«. — Gyakoriak az ilyen semmitmondó bejegyzések: »Különös zabola«, »Furcsa formájú kis cserép kupa«, »Ezüstből kecelt asszonyi tintatartó«, »Barna rézburával bevont nyeles tekercs«.

1852-ben 30. tételszám alatt egyazon helyről származóan naplónak egy pár cinlámpát, egy múmia szalagot, Úrményiné Komjáthy Anna cipellőjét, és egy ládikát, ezzel a megjegyzéssel: ami van benne, nem tudom«.

1860-ból: Ember fejből és ember derékból, alól lóból szerkesztett kéz mozdó rézkancsó. Ma becsületesen beírnánk, Kentaur alakú réz nquamanille.

³¹. AK. 1864. lii-1.

³². Uo. 1866. 1U9.

³³. Uo. 1868

³⁴. AÉ. 1870. 227.

³⁵. Uo. IX 60.

³⁶. Utazás a földalatti Magyarországon. 140*—148.

³⁷. Vasárnapi Újság, 1858, 82.

³⁸. Tápai Szabó Gabriella, A 150 éves múzeum története a kéziratok naplóiban.

Alighanem a körösladányi határ büngösdi határában — soha nem kutatott templom helyén került elő.)

128/1862. A mátra-verebélyi egyház régi harangja magyar felirattal, mely ; Loskay Antal? az »Idők tanúja« tulajdonos szerkesztőjének felhívására az említett lap olvasó közönsége által a Nemzeti Múzeum számára 52 forintokért meg-~~vetett~~. — - Jegyzet. Ezen adat hibás, mert a felhívás tőlem eredt és a pénzek legnagyobb részét Schweiidtner Mihály plébános nevénapja vendégeitől szereztem meg. Rómer.

Egyike a legpontosabb lelőhelyű daraboknak az a római kis ezüst érem, amelyet Uszonyon leltek vadászat alkalmával, egy lelőtt nyúl alatt.

De van itt szó fémerről {femérem), csüggönyről (medaillonról), gugganó réz-bálványról- (gugaoló aszték szobor), hintéremről koronázáskor a nép közé szórt érem) holt aszaltról (uiumiáról). lariltyóról (tároगतó). Lehetne még folytatni, hiszen Tápai Szabó Gabriella gazdag gyűjtésének közölt töredéke is bőven ontaná az anyagot.

De talán e helyett idézzünk Mogyoróssy János gondosan készített évi jelentéséből is néhányat.

Tóth Ede úr Békésről egy VIII. században elefántcsontból gyártott lő-fegyver serpenyő felporzására használ! lőportartót adományozott[^].

Sándor Mihály n.-zerindi lakos egy régi korban használt különös szerkezetű nyíl részletét adta^m.

Kalmár Mihály uradalmi ügyész úr Sipekről egyebek közt egy 1877. évben homok és kőszén rétegen keresztül 38 öl mélységből felszínre jutott, agyagból faragott talpa.) csészétől.

De talán mindezeknél érdekesebb a következő. Egyik jelentésében, osztályozva a szokott módon az évi szaporulatot, külön csoportokban számol be a régi tárgyakról, régi érmekről, pénzekről, csonttárgyakról, őskori magyar ereklyékről, sajtóművekről s a kőtárgyak közt ezeket írja:

1. T. Kovács Károly orvos úr, az 1881. évi május hó 2J.-én, véletlenül kútba esett Tornpichler Terézia hullájában orvosrendőri vizsgálat alkalmával talált hat darab epekövet adományozott. — Talán mondanom sem kell, hogy ennél pontosabban meghatározott időt és lelőhelyet keresve-kereshetünk mind ebben, mind a többi jelentésben, mert ott legfeljebb — és ez se gyakori — ^{nagy} általánosságokat találhatunk. Légyen elég erre egyanebből a jelentésből a régi tárgyak csoportjából egyet idézni:*3 Oelschleger Sámuel úr — kereskedelmi

FA C (1951) 189—196.

39. A Békésvármegyei Régészeti és Művelődéstörténeti Társulat Évkönyve. Továbbiakban: Évk. 5 (1879) 177.

«>. Uo.

«-. Uo.

i2. Uo. 9. (1883) 184.

Í3. Uo. 183.

académiai hallgató s gyulai fi — egy bronz füles vésőt. Lelhelye. a békési Kőrös csatorna ásatási medre. Bajos volna ezek alapján hitelesítő ásatást végezni. —i Hogy az epekövek nem véletlenül kerültek a kőtárgyak sorába, bizonyítja az ugyanott bevezetett 2. tétel, amely szerint »Papp Gábor városi rendőrbiztos úr — a gyulai várkastély alatti dinnyeföldön: kapálás közben felszínre jutott egy darab barnás olajszerű epekövet* adományozott. — Talán van benne némi rangsorolás, amikor r. császárt, m. kir.-t és csak egyszerűen m. k.-t ír az érmekek megjelölésénél¹¹. Az első római császárt, a másik Arpád-házi királyt, az utóbbi már Habsburgot jelent. Nem is lehet rossz néven venni a mindig magyar ruhában járó Mogyoróssy Jánostól.

Nem kétséges, hogy mindezek az apróságok hozzátartoznak Mogyoróssy Jánoshoz, — aki ezek mellett Emlékjegyzetek címen nagy gonddal vezetett hátramaradt feljegyzéseiben sok gyulai és környékbeli leletet írt le és mentett meg a feledéstől. De, mint láttuk, hozzátartoztak másokhoz is, országszerte, hiszen tudtam volna még ilyeneket is idézni¹². — Nem volt még akkor sok rovatos hivatalos nyomtatvány, sem újabb, sem legújabb előírásban s úgy látszik a leltározásban nem csak a vidékiek, de a pestiek — jakkor még bátran mondhatnám a pesti — is magukra voltak hagyva. Ugy csinálta mindenki, ahogy legjobbnak látta.

Nem ez tehát a lényeg, hanem az egyszerű eszközökkel elvégzett alapvető munka. Ézért pedig még 90 esztendő után is hálás elismerés illeti Mogyoróssy Jánost, akiről bátran nevezhetnek a gyulai múzeum történetének első korszakát: az alapító korának.

Semmi joga sem volt tehát Bródy Sándornak ahhoz, hogy a Magyarország és, a Nagyvilági' c. folyóiratban portrait rajzolja a 77 éves Mogyoróssy Jánosról» A múzeumőr« címmel. Nem portrait rajzolt, hanem az öreg ember gyengeségét kihasználva, fájó és visszatetsző torzképet, öreg embernek vannak gyengéi, megrögzött gondolatai, amelyeken talán lehet mosolyogni, de kigúnyolni — pellengérré állítani — nem illik és nem szabad.

És van ennek a portrainak tragikomikus kisiklása is. Az a könyve, amelyet valóságából kiforgatva, állításaiban a gúny kedvéért meghamisítva tár olvasó közönsége elé: A gyulai kódex, amely » Történelmi adatok Szerémi György emlékirataiból. I. Mátyás utódainak kiirtásáról, a gyulai nemzetfejedelmi temetésekről és II. Lajos magyar király meggyilkolásáról* alcímet viseli, tele van történelmi tévedésekkel. Kritika nélkül, de hüen veszi át Szerémi felfogása sugallta adatait. Mindezek ellenére kiindulása lett jóval később egyik igen fontos középkori kutatásunknak, a törökzugi ásatásoknak.

44. Uo. 184.

45; Uo. 1 (1875) 175.

^{±6}. Mihalik József, Hogyan vásároltak és leltároztak a régi múzeumisták, MKÉRT VIII. C6.

47.1881. XII. 4.

Ennek a könyvnek egyik jegyzetében mondja cl. hogy akarta megvéteni azt a területet, ahol az egykori ferencendi monostor feküdt, amelynek kriptájában a Karácsonyi Jánostól is idézett⁴⁸, Szerémi adatai szerint: Mátyás király unokáját, Corvin János leányát Erzsébetet és annak anyját Frangepán Beatrixet eltemették. Bizonyára ez izgatta elsősorban Mogyoróssy képzeletét, de főként a velük temetett és a romok közt feltalálni vélt középkori emlékek — ha úgy tetszik: — kincsek. Lényegében telijét a középkori Gyula érdekelte és hiszékeny könyvében nyoma sincs olyan badarságoknak, amelyekből Bródy ilyenféle címeket koholt: »II. Lajos halála Gyulavárott«, »Gyulavára mint Árpád és Jagello korbéli királyaink temetkezési helye«, »Rembrandt a gyulavári főbíró képét festi, Gyulavár, mint Bonaparte oroszországi haditervének stratégiai központját«, »Gyulavár ősi és ennél fogva elvéthetetlen jogokon igényli a fővárosságot «sokácz» telepítvényt Pestbudától.

Olcso szellemességgel kiforgatott és kiagyalt tartalma egy soha el nem olvasóit igénytelen könyvnek. Ezzel lehetett szórakoztatni a »Magyarország és a Nagyvilágé, egyebek közt szépirodalmi folyóirat előfizetőit, akik ezt a folyóiratot a »Pesti Hírlap* c. politikai napilappal együtt 5, 10, 20 forintért elő is fizethették negyed, fél, vagy egész évre.

A cikket Gyulán megbotránkozással vették tudomásul és »Többen« aláírással a Békésmegyei Híradóban⁴⁹ kifejezést is adtak ennek. A lap »Beküldetett« címen közölte, ami kb. azt jelentette, hogy nem vállal vele közösséget és sajnos az aláírások is rejtve maradtak, ha erélyesen tiltakoztak is a csúfondáros cikk ellen, amely »csak azért látszik megírva lenni, hogy igaztalan és nevetséges túlzásaival gúnytárgyává tegyen egy köztisztelőt és szeretetben álló elaggott férfiút, aki köztudomás szerint — úgy szólván életének javát s vagyónának tetemes részét szentelte arra, hogy szülővárosának történetét megírja s ott egy olyan múzeumot alapítson, amelyről a legelső szaktudósok a legnagyobb elismeréssel nyilatkoztak*.

Ebben a könyvében mondja el, hogy már gyermekkorában, 1814—15 táján, ismerte a mintegy két láb magasságban erős termésköböl épült romokat. Terepbejárása 1834-ben azonban nem régészeti emlékek kutatása, hanem; a kilenced alá eső szőlőskertek uradalmi összeírása céljából történt. A vele járt öregebb esküdt szavaiból tudta meg, hogy a régi öregemberek állítása szerint is hajdan ott lakott férfi szerzeteseknek a kolostor alatt délre, a Fejér Kőrös jobb partján vízimalmuk is volt. A tölgyfa cölöpöket akkor meg is találtató. De a XVIII. sz. elejére visszanyúló szájhagyomány is támogatta a feltevést, sőt a sírbolt fennmaradt részét még könyve megírása előtt is látta.

A törökzugi kutatásnak a gondolatát tehát Mogyoróssy vetette fel először, mint látszik nem ezzel a munkájával, hanem már előbb is, bár egészen különös módon.

48. Békésvármegye története. Gyula, 1896. I. 05. 08.

49. 1881. 98. sz.

50. Ez az adat is közeletiből vissz Mogyoróssy gyűjtése kezdetének keltezéséhez.

Előbb mozgalmat indított, hogy a romokat rejtő területet »részvények útján« megvásárolhassa ásatás céljaira. — A » sed avenam non « örökébe lépett gyulai nemzetet azonban ezzel nem tudta megmozgatni. Másképp kísérelte meg tehát célját elérni. Akkoriban nyílt meg az állomáshoz vezető út. A város ügyeimébe ajánlotta a törökzugi romokat — nem szó szerint idézem, de valóságban — mint kőbányát. — Szerintem ez volt a múlt emlékeit annyira becsülő Mogyoróssy Jánosnak a legelhibázottabb lépése. Egy műemlékekben — a (szerencsére megmaradó váron kívül — egészen szegény alföldi városban, ahol a török mindent pusztulni hagyott, elpusztítani azt, ami legalább romokban még megvolt! Nehéz ezt azzal is menteni, hogy így remélte a lappangó történeti emlékek előkerülését. És nem került ember a hivatalos Gyulán, aki ennek a szándékának lehetetlenségéről meggyőzze azt a férfiút, aki maga kérte a vármegyét egy állandó régészeti bizottság alakítására » mely a vármegye területén lévő ősi telepeket és romokat figyelemmel kísérje 6? az előkerülő régiségek megvizsgálásáról és megóvásáról gondoskodjék*. Igaz, hogy ez a bizottság a megalakuláson kívül soha, semmit sem tett.

Szerencsére a kövek megmentették magukat, legalább is a hivatalos rombolástól.

A város elhatározta, hogy megvizsgáltatja a köveket, megfelelnek) e a kövezésre. Két egykorú hírlapi cikkecske-^ is foglalkozik ezzel a kérdéssel. Nem hiszem, hogy tévednék, ha írójának, de legalább is egy részük sugalmazójának Mogyoróssy Jánost tartom.

Az egyik cikk szerint: »A törökzugi ásatások a megkezdett állapotban vannak. (Nb. nyilván a tulajdonos ásatott). Szakbizottság fog ;megjeleni, hogy a már eddig kiásott kövek minősége felől felvilágosítást adjon, mikép használhatók lennének-e útkövezésre, mely esetben városunk nagy előnyt nyerne, az elkerülhetetlen szükségéggé vált vaspálya út készítésénél mind idő. mind pedig pénzügyi tekintetben. — Különben nagyon szeretnénk, ha a város megvéve a területet az ásatások folytatása mellett némi tekintettel lenne a talán lappangó történelmi emlékekre*.

A másik az eredményről számol be: »A törökzugi ásatásokkal felhagytak, annyira, hogy a gödröket kezdik betömni. A város részéről egy szakbizottság megvizsgálta a köveket, melyek azonban véleményük szerint még útépitésre sem alkalmasak, túlnyomó lévén bennük a porhanyó mésztartalom s még emellett is igen költséges volna az ásatások folytatása. A város ugyan azon ajánlatot tette a tulajdonosnak, hogy a már kiásott és általa kiásandó köveket hajlandó megvenni, mire a tulajdonos természetesen kedvező választ nem adhatott. Nézetük szerint azonban ha költségesebb is, de mindenesetre sikeresebb lenne, a kövekkel tataroztatni a megrongált utakat, különösen a város belső utcáiban, mint a nyaktörő gödröket földdel behordatni, mely egy eső után is csak sarat fog nevelni*.

Eddig a két cikkecske, amelynek az egyesített címét adjuk meg most közel 90 esztendő után: »Műemlékvédelem Gyulán 1871-ben«. Ezzel a nem éppen vidá-

51. Implom. im 3.

5-. Békés. 1871. III. 12. és 111. 16.

rnító méla akkorddal zárult a törökzugi ásatásnak nevezett rombolás első fejezete, hogy gondolata a gyulai kódex megjelenésével még egyszer visszatérjen kísérteni. Szerencsére mind ekkor, mind később 1900-ban⁵³ csak kísérteni. A bányát pedig a tulajdonos szorgalmasan termelte, hiszen a rom az ő földjén volt. De hát ki beszélt még abban az időben letiltásról, bejelentési kötelezettségről; pedig Mogyoróssy — talán könnyelműséget helyrehozandó; hogy »E nemzeti szentélyünk még fent létező maradványai megóvás érdekében — addiglan is. míg országos törvény által intézkedés telik — megkereste — városunk polgármesterét, miszerint a további e helyen, bárhol is városunk határában, az ilyen érdekes és monumentális helyeknek feldúlása és rombolása hatóságilag betiltassék. örökös alatti álljon* "1. Bejelentési kötelezettségről csak a millenium szele hozta meg az első alispáni rendeletet^".

Ásatásokkal egyébként valóban csak alkalmilag foglalkozott Mogyoróssy János. Nem is tehetett másként, hiszen volt idő, amikor a Gyula területén lévő emlékek felkutatására 20 forintot szavazott meg a város képviselőtestülete, ami aligha Mogyoróssyra jellemző. Gyűjteni annál szorgalmasabban gyűjtött és cserélt, ami rá is nyomta bélyegét a múzeum anyagára, amelynek Képes Kalauzát, Haan Lajossal együtt szintén ő állította össze^{58*}.

Első. pénzzel is értékelhető lelete nem maradt az ország határain belül^, mint annyi más hasonló és értékes. És itt jövünk a jövő évi centenáriumhoz. 1859-ben a Wencheim Antal gróf szentbenedeki pusztáján került elő Gyula területén! a második arany lelet. Az első még 1788-ban: de ez később a Nemzeti Múzeumba került, az utóbbi a tulajdonoshoz Bécsbe. Hogy milyen érzésekkel adhatta k:L a kezéből a már ekkor régen gyűjtő Mogyoróssy János, azt csak az tudja elképzelni, akiben valaha is élt ez a szenvedély. Aligha tévedünk, ha arra gondolunk, hogy nem maradt a család kezében és rövid úton a Hofmuseumnak. az egész monarchiából összeharácsolt régiséggyűjtő gazdagította. Nem az a lényeg, hogy egy 40—50 o. é. f. értékű avar fülbevaló töredékével történt ez az utólagos vándorlás, hanem a gyulai határ első, kétségtelenül avar leletével, amelynek hiteles lelőhelyét még térképen is közölte Mogyoróssy első Budapesten megjelent közleménye.

Azóta se jutott eszébe senkinek, hogy a pontos térkép után elindulva kutasson a nem egyedül előkerült lovas sír s a hozzátartozó bizonyára nem kis

53. Implom, iin. 35

5±. Mogyoróssy- János, Történeti adatok Szerémi György emlékirataiból. Gyula. 1882. 28.

55. Békésmegyei Közlöny, 1893. 58 sz.

56. Imploni, im.

18.

&⁷. Uo. 16.

58. Képes Kalauz a Békésinegyei Múzeum Érem és Régiséggyűjtő elhelyezeti tárgyak ismertetéséhez. Gyula, 1883. 34.

59. Mogyoróssy János, 1839-dik évi békésmegyei pusztai Szent-benedeki Jelet. AK 1871.

141—112

terjedelmű békésmegyei avar temető után. Halottai mai napig békében nyugosznak s ma már, a változott birtokviszonyok mellett, aligha lehetne megtalálni őket. Nem kétséges, hogy ennek a részletekben előkerült leletnek becsületes közlése, amely nyíltan megmondja, hogy egy része a földben eredeti helyén fekvő, más része más alkalommal, földhordó szekeréről került elő, a legértékesebb Mogyoróssy régészeti közleményei közül.

De kerül azért néhány a többi között is,⁶⁰ amelyet érdemes külön is kiemelni. Sajnos, egyiket se régészeti értékéért, hanem egyrészt a közlés módszere, az előkerült leletek megnevezése, — néha szinte szertartásossága, vagy a benne meghúzódó — mondhatnám tudattalanul meghúzódó — társadalmi, ha úgy tetszik művelődéstörténelmi kép miatt. Ez utóbbinak azonban a lelethez semmi köze nincs.

Van ezek közt olyan, amelyikhez térképet is mellékeiül s a végén néhány mim! akkor, mind azóta felismerhetetlennek maradó edény leírását adja, a kor jelzése nélkül. — A másik a találóval való szívós viaskodást ecseteli, akkor, amikor a bronz karperecet csak akkor adja be a 'múzeumnak, ha a patikus megállapítja róla, hogy nem arany. A harmadik a lelőhely pontos megjelölésénél megemlíti, hogy mikor az uradalomtól kapott földet szőlő alá egyengette az apja — János néven a harmadik —, »sok gödröt kellett betöltetnie. A város felé cső keleti része — írja — gyermekkoromban téglavető, majd később (1810—14), a nagy francia háború idején a városi lakosoknak padolatlan házaiból ásatott és oda kihordatott földeknek salétrom főzési helyként szolgáltatott...⁶¹.

Jobb képet nyújt a jobbágy lakások egészségi viszonyairól, „mint a sehogyse vagy rosszul meghatározott leletekről. Milyenek lehettek ezek a házak? Valamit beszélnek ezekről a megyei jegyzőkönyvek is, ha nem is éppen egészségi vagy társadalmi vonatkozásaikban. Csak kettőt említek ezek közül. Kb. 40 esztendővel Mogyoróssy emlékezése előtt »A Csabán elhelyezett katonaság parancsnoka kéri a megyét, rendelné el, hogy az olyan paraszt házakon, amelyekbe katonák helyeztetnek el, legalább egy felnyitható ablak legyen. A megye erre azt feleli, hogy azt Csabán, ahol ahhoz értő mester ember nincs, kívánni nem lehet, ennél fogva a kérelemnek hely nem adatik«⁶². Vagy a másik adat: r»Edelsbacher Ignác főszolgabíró gyulai kunyhója (casula) használhatatlanná vált. 20 forintért vett egy jobbágyházat«, amely sövényvel volt fonva s sárral kitapaszt\ a"5. Az igaz, hogy ez valamivel régebben volt, de ezek a Mogyoróssy fenti adatával együtt élesen

60. AÉ. 4. (1870.) 280—282. — Uo. 4. (1870) 159. — *fc.* 5. (1871) 11—11. Uo. 7. (1873.) 121—122. — Uo. 277—479. - Uo. 9. (1875) 159—161. — Uo. 11. (1877) 132—133. Uo. 5j. (1885.) 223—225.

61. AÉ. III (1870) 280—282. — Uo. V (1871) 11—14.

62. AÉ. VII (1873) 121-122.

63. AÉ V (1871) 12.

64 Haan Lajos, Regeszták Békésvármegye közgyűlési jegyzőkönyveiből. Évk. X. (1876) G7.

65. Uo. 69.

világítanak be az alig százesztendővel ezelőtti viszonyokba. (Ne hogy valaki szavamon fogjon, meg kell mondanom, hogy az itt említett 20 forint értéke nem volt azonos a Mogyoróssy kutatásokra kapott 20 forintjával. És ennek az ásatag, véletlenül feljegyzett művelődés- és társadalomtörténeti anyagnak van annyi értéke, • — akarva, nem akarva —, mint néhány előkerült üvegkalárisnak, vagy »celta« kori bögrének; amelyek soha sem volt kelta-kori.

De korkép a mezőberényi ásatás is. Ennek a megörökítése Zsilinszky Mihály függébbjárású tollára volt bízva: Mezőberény előljárói — írja — nem késtek a véletlenül felfedezett leletről jelentést tenni s egyesületünket július 20-án meghívni szakszerű ásatás végett. Az egylet tisztviselői a berényi tagtársakkal és az éppen akkor ott gyűlésező megyei tanítógyűlés lelkes tagjaival együtt megjelentek a helyszínen és nem csak a halmon, hanem; a szélmalom melletti vályogvető gödröknél és az úgynevezett Rókáshalomnál is próbaásást tettek. Az ásatás teljesen kielégítő volt. Több kő és bronztárgy, valamint régi bögrék is kerültek nap-lényre. Melyekről múzeumunk öre bizonyára jelentést fog tenni. Jelentékeny és e helyen is elismerésre méltó érdemeket szerzett magának az ásatás körül Pilz Adám fiatal kereskedő, ki a legnagyobb készséggel vezérelte az ásató társulatot a legérdekesebb leletek nyomára, melyeknek megvizsgálása még a jövőnek maradt«⁶⁶.

Nem kétséges, hogy ez volt az első ásató munkaközösség a megyében s mi sem természetesebb, hogy a múzeumári jelentésben⁶⁷ agyagtárgyakban kőtárgyakban és bronztárgyakban szép — egy része valóban azóta világhírű — volt az eredmény. de. hogy a leletek milyen összefüggésben állanak egymással, és melyik a három lelőhely közül melyiken került elő, azt sehol se jegyezte fel senki. Hogy ezek az egyébként beszélni tudó leletek a múlttól alig szólhatnak valamit, az természetes egy olyan ásatáson, amelyre az érdeklődőket még a Békésmegyei Híradó/68 i; hívogatta az avar kori tárgyak lelőhelyére. Oda, ahol egyetlen avar kori tárgy sem került elő, s ahol, és ez is jellemző, a gyűlés résztvevői közül csak néhányan jelentek meg.

Ez volt abban az időben a propaganda. Nagyon hasonlít ahhoz, mintha a gyulai kórház sebésze, érdeklődők szemeláttára, újságban történt meghívás után végezte volna a műtétet. Legfeljebb csak a beteg pusztult volna bele a nagy érdeklődésbe. Igaz, hogy itt is olvasatlanul maradt a megye történetének néhány íratlan lapja. Ezek után nem csodálható, hogy ezidőtájt és jóval később is, nagy termés volt megye-, sőt országszerte a dilettáns ásatókban.

A jó szándékot és a lelkesedést azonban nem lehet eltagadni. Az érdeklődés pedig már nem volt egészen új keletű. A múzeumi gondolat már csaknem egy évtizede harcolt önmagával és önmagáért. A harc hamar elkezdődött.

66. AÉ. (188.); 223—225, Évk. 7. (1877) 185. 191.

67. Uo. 198—199.

68 1881. 56. sz. vA megyei régészegylet által folyó hó 20-aii Hezőberényhen — a tme-gyei tanító egyesület közgyűlésével együttesen — rendezendő régészeti ásatásra az érdeklődő közönséget tisztelettel meghívja az egyleti elnökség*.

Az iskolai múzeumnak megyei múzeummá változtatása ellenzékelt is teremtett, így került először kapcsolatba a múzeummal Domonkos János neve/69, aki nemesük az iskolai múzeumot, de a tanítóság rátermettségét is védelmébe vette — mint utóbb kiderült, nem is ok nélkül. Kibújt belőle a költői véna is, amikor azt írta: > múzeum nélkül mai világban a népiskola ;olyan, mint az ég csillag nélkül« de leszállt a földre is; folytatván: - mint a pohár bor nélkül...« Később aztán mégis átvette az iskola nélkül maradt múzeumot.

Mogyoróssy, aki már többször ütközött a legnagyobb mértékű közönybe, a Haan Antal festőművész régiség gyűjteményének megvásárlására hívta fel »Megyénk művelt közönséges-t és a szükséges 1000 forint előteremtésére gyűjtőíveket bocsátott ki⁶⁹. Nehéz volna megállapítani, hogy éppen ezek az etruszk edények voltak-e a múzeum legégetőbb szükségletei? És ezt a kérdést nem én vetem fel elsőként.

A felhívás olyan visszhangot váltott ki, ami azt mutatja, hogy az a pár esztendő az alapítás óta nem ment el anélkül, hogy a múzeum céljának helyes látásáról egyeseknél már ne kezdett volna kibontakozni a helytálló elképzelés.

Elsőnek egy magát csak R-nek aláíró férfiú jelentkezett, Reök István 71 húzódott meg a betű mögött, pedig valóban nem volt szegyeim valója — sőt ma se volna — azért, amit írt. Szerinte csak másodsorban volnának figyelembe veendőek a megyén kívül talált, magyar és idegen régiségek, minők például a Haan Antal féle tárgyak. Legfőbb cél a megyében talált régiségek gyűjtése volna. Hogy ebben mennyire megelőzte korát, legjobban az mutatja, hogy a Haan féle itáliai eredetű, vásárlásból származó tárgyak ma — igen helyesen — a Szépművészeti Múzeum antik gyűjteményét egészítik ki. A gyulai múzeumban — bármilyen szépek voltak is, egy nagy kultúra elszigetelt töredékeit jelentették csupán, de azt jelentenek akármelyik kisebb vidéki múzeumban is. Reök szerint ;a múzeumban »régiségek mellett a megyében található minden tudományos és [művészeti, természeti és ipari nevezetességet össze kellene gyűjteni, mert szerinte az ilyen múzeumnak a feladata volna a megye múltjának s jelenének prospektusát adni, annak úgy anyagi, mint szellemi és erkölcsi életét tekintve. Részletekre bontva: a megyei összes sajtótermékeket, a megyebeli írók műveit, a megye neves szülötteinek arcképét, az ipari és természeti nevezetességeit, a lakosság képviselőit, típusainak és nevezetesebb épületeinek fényképét. — Ha nem tudnánk, hogy a cikk a Békés 1874. évi március 15-i számában jelent meg, azt hinnénk, a mai tájmúzeumok programjából vette gondolatát, vagy Implom közelebbi és távolabbi terveinek egy részét már akkor valósítani akarta volna.

A gondolatokat válaszában Göndöcs Benedek/72 is magáévá tette, de a múzeum jövőjét csak egy e célra alakítandó egyesület ^gondoskodása mellett látta biz-

⁶⁹. Békés, 1872. XII. 29.

70. Implom. im. 3.

71. Eszmék, a megyei múzeum körül. Békés, 1871. III. lü.

72. Visszhang. Uo. III. 22.

tosítottak. Ezzel a társadalom feladatává tette azt, amit a megyének kellett volna intézményesen és jelentős anyagi áldozatokkal vállalni. Így függött néhány jóakarátú ember lelkesedésétől az, ami a közösség feladata lett volna a népművelés érdekében. Így válthatták meg néhány forintnyi tagsági díjjal vagyonuk adta kötelezettségük teljesítését a legtehetősebbek is a legolcsóbban, beleolvadva legalább tagsági díjaikkal az egyesület működésébe.

Megszólalt — a régészet mellett a művelődéstörténelmet is szíven viselő — Zsilinszky Mihály is³. akkor még szarvasi magányából: Am legyen — írja — megyei múzeumunk, de az ne álljon csupán régészeti dolgok gyűjteményéből, hanem legyen a mi vármegyei mindennemű emlékeink, szellemi és anyagi terményeink, iparcikkeink, koronkénti szokásaink és erkölcsaink hű visszatükrözője legyen az nagy férfaink arcképeinek és élettörténetének megőrzője, a tudomány és művészet érdekeinek emelője...*

A múzeum tehát társadalmi támogatással lett múzeum, amely úgy-ahogy a Békésvármegyei Régészeti és Művelődéstörténelmi Társulat gondozása alatt állott. Az: a 16 vándorgyűlés⁴, amely a megye különböző városaiban, sokszor ásatásokkal is kapcsolatban lezajlott, mutatta, hogy a gyulai múzeum, vagy talán inkább a társulat, összetartó szerepét elismerik. A széthúzó törekvések azonban már korán megindultak. És ezek élén, akarva — nem akarva az iskolák állottak, mint ahogy most is tudunk ilyen példáról, de a mai tünet súlyosabb a réginél. Hogy a társulat néhány lelkes tagján kívül (Haan Lajos, Zsilinszky Mihály, később Karácsonyi János és Oláh György) az összetartásban Göndöcs Benedek nagy áldozatkészségének volt a legnagyobb része, azt legjobban az a tény mutatja, hogy alig egy esztendővel az ő halála után a társulat megszűnt. Karácsonyi János⁵ szavainak megváltozásával: az ő halála, az egyesületnek halála lett!

Hogy a megalakult társulat eredményes munkát fejtett ki — amelyben azonban a régészet meglehetősen háttérbe szorult — azt senki kétségbe nem vonhatja, de mit tett a múzeum fejlesztése érdekében? Ne én feleljek erre a kérdésre, hanem az intézet történetét legjobban ismerő Implom József: >»A múzeum gyarapítása tervszerűtlen volt... Főleg régiségek kerültek a múzeumba, belföldiek és külföldiek egyaránt. A néprajz iránt semmi érdeklődés nem volt... A társulat fennállta két évtizede alatt jóformán semmit sem áldozott«⁶. Nem hiszem, — ezt már én mondom, — hogy a Haan gyűjteményre elköltött 1000 forint után elérte volna a ráfordított összeg a második 1000 forintot.

A természetszerűen iker párból —! a művelődéstörténelemből és a régészetből — és vele együtt a Reök féle múzeum elgondolásából — az utóbbi lett a mostoha gyerek. Nem változtat ezen az az egy-két ásatás, amely rendesen al-

³. Eszmetöredékek a megyei múzeum alakítása alkalmából. Békésvármegyei Közlöny, 1874. 11 és 12. sz.

*. Implom, un. 11.

⁵. Uo. 10.

⁶. Uo. 17.

kalonsszerűen piszkálta meg a jól gondozó anyaföldet és csak darabokat eredményezett, de sohase olvasható történeti okmányokat.

Az alapító kora nem zárult le az aggastyán magas kora okozta fájdalmas visszavonulásával. Jőindulatú emberek követték sűrű egymásutánban, jóformán meg sem melegedve a nedves, dohos helyiségekben⁷⁷ (Rácz János, Gyulafi Endre majd később, aránylag hosszabb időre Fördök István). Ezzel, nem is egészen észrevétlenül jutott el a múzeum történetének új korszakába, amit legtalálóbban a klasszicizáló épület korának lehetne nevezni.

Ez a népkertben emelt épület volt a negyedik otthona a múzeumnak. Tagadhatatlanul nagy haladás az iskolai folyosóból elrekesztett szoba, a fonóház két helyisége és a főtéri Czinczár ház három szobája után. A három új helyiség, ki is elégíthette a pillanatnyi igényeket, már úgy, ahogy. És ha eddig a Régészeti és Művelődéstörténelmi Társulat volt a patrónusa, amely címében is közelebb) állni látszott a múzeum tudományos céljához, most a Békésmegyei Közművelődési Egyesület lett a gazda, amelynek a múzeumot a (népművelés céljába kellett volna állítania. Bizonyos mértékben meg is tette. Ennek a korszaknak 17 esztendejében még megyei a múzeum és 1900-tól állami felügyelet alatt állva, hol kapott, hol nem kapott segílyt, az utolsó hétben városi, de ekkor 'már, mint IV. csoportba sorolt múzeum'⁷⁸, csak erkölcsi támogatásban részesül. Nem lehet tagadni, van ebben a változásban, valóban a leghivatalosabb helyről jött jogos kritika. Nincs ennek semmi köze ahhoz, hogy a századforduló után [Békéscsabán is megalakult a múzeum és saját szakállára dolgozva Szeghalom és Szarvason is dolgozott — éppen a régészet terén — egy-egy több, mint lelkes ember: Szeghalmi Gyula⁷⁹ és Krecsmárik Endréid személyében, de ezek már nem a gyulai : központnak dolgoztak: és ha a legeredményesebben kutattak, sőt közöltek is, 'sokszor érte őket a dilettantizmus alaptalan vádja, nem éppen arra illetékes ember részéről.

1903-ban Domonkos János került a múzeum élére⁸⁰ akinek a nevével — mint a (megyei múzeummal szemben ellenzéket képviselőével — már találkoztunk.

A sokoldalú ember — talán éppen ezért — ha néhanéha nagyobb kedvvel dolgozott is, kevés maradandót alkotott. Magasabbrendűnek tartotta magát elődjénél, akiről nem beköszöntőként írta ugyan az alábbi ipar sort, de valóban kevés kímélettel. Akkor írta, amikor egy Kolozsvárt végzett tanfolyam és egy perjámosi ásatás három napi tanulmányozása után jóképzett szakemberként ostorozta a körülötte lévő világot, ámbár azok egy részének munkáját máig is eredménnyel használhatja a kutatás. »A Békésmegyei Múzeum — írja — kezdetben csak egy dilettáns, minden szépért és jóért élő-haló embernek — saját gyönyörűségére — gyűjtött tárgyakból állott. Rosszul mondom. Id. Mogyoróssy János először könyvtá-

77. Uo. 13—15 és 28.

78. Uo. 29—30 és 32—33.

79. Banner János, Régészeti kutatások Békés megyében. GyD 2 (1910) 18—19,

80. Uo. 17—18.

81. Implom, im. 30.

rat szedett össze, még pedig azért, hogy nevét ezáltal megörökítse. Rendkívüli vágy — ne nevezzük hiúságnak, meri ennél nemesebb szenvedély élt benne: kiemelkedni a hétköznapiság ködéből oda, ahol a halandó nevét akár ércbe, akár kőbe vésik;⁸². Milyen más az a hang, amelyet harminc évvel ezelőtt utóda Implom József róla, vagy az alapítóról emlékezve megüt, mennyivel emberibb, mennyivel méltányosabb és elnézőbb, pedig másként is írhatott volna.

Nem programként, hanem üt évi múzeum vezetés után írja e sorokat: »...én mindig kegyelettel nyúlok azokhoz a tárgyukhoz, amelyek az őskorból maradtak itt. még pedig a kegyeletnek azzal a nemével, amellyel őseinek képeit nézegeti ebédlőjében a gazdag, a nemes, a gróf. — Az a csigavonalas ékítmény, mely bronzkori cserepeken díszesleg, van olyan nemesi címer, mint a kardottartó oroszlán. A csigavonal a művelődésnek, az emberré válásnak jele, az oroszlán a vasnak birtokában a föld terményei fölött úrrá lett ember elbizakodottságának és vissza-vadulásának tanúja. Az egyikből béke, szeretet és áldás sugárzott szét, a másikkól a nyerserő vadságának átka, nyomot" áradt. Egyiket a rabszolgák által felhízlalt király osztogatta., a másikat maga az Isten. Az oroszlános címert talán becsülöm, a csigavonalas ékítményt tisztelem... Kegyeletem magyarázata ez«⁸³. — Nem érdektelen ez a 64 éves embertől ránkmaradt megnyilatkozás. Új hang — ha nem is régészeti — pontosan egy félszázaddal ezelőtt. Ma is le lehetne írni, de akkor elég merész volt. Nincs benne semmi a Mogyoróssy mindig loyális hangjából, barokkos ■ ajánlásaiból. Két generáció, más-más nevelés, ellentétes gondolkozása.

A cikk másik része a mi szempontunkból érdekesebb, figyelemre méltóbb >Tudom» -- írja — hogy vannak műkedvelők, akik féltékenyen őrzik régi műtárgyaikat... Tiszteletre méltó buzgóság ez, kivált ha jegyzeteket is készítettek tárgyaik lelési helye és körülményeiről. Legtöbbször azonban a jegyzék készítés csak szándék marad, az emlékezet után összecsereéli a tárgyakat és a lelet fontosságára becses adatokat összezavarja, amikor azok értéke csaknem semmissé válik«⁸⁴. — \i_a czL mindenki tudja s hogy mennyire igazat mondott, azt akkor láttam, amikor 1926-ban meglátogattam a nagyon rendezetlen múzeumban, egy évvel a halála előtt, és magam kértem jegyzeteinek elkészítésére. A 28 esztendei munka befejezéseként ígért tartalomjegyzék , sohasem készült el⁸⁵. Szavainak rá is vonatkoztatható igazságáról azonban Implom József nálam sokkal többet tudna beszélni; sőt beszélt is, de soha le nem írta.

És ebben benne van nagyjából a klasszicizáló épület korának rövidre foglalt jellemzése. Időnként fellobbanó lelkesedés, tervezgetés — különösen a régészeti tanfolyam és a perjámosi ásatás után —, egyre fogyó számú cikk' a Békés, Békés-megyei Közlöny, Békés-megyei Híradó, Békés-megyei Hiriap⁸⁶ és a Nemzeti Kultúra⁸⁷

⁸² Békés 1912. IX. 8.

⁸³ Archaologia Békcsvánnyébeu. j.

⁸⁴ Uo. 8.

⁸⁵ Implom, im. 43.

⁸⁶ 1809—1927 közti megjelent cikkeit 1. Banneer, im. ⁸⁷tá. 43. j.

⁸⁷ 1911—12-ben kiadott cikkeit 1. L'o.

hasábjain, sőt az AÉ-bcn (88) és a MKÉrt-ben(89). E két utóbbi a gyulavarsándi — mondhatnám versenyben végzett — ásatások eredményeiről szól. Nevezhetnők ezt régészeti szüretnek is. hiszen minden megfigyelés nélkül kerültek a tárgyak a múzeumba. A verseny a gyulai és az akkor már erős állami támogatásban részesülő békéscsabai múzeum közt folyt, ugyanazon a területen. Sajnos azonban, csak az ásató munkások versenyeztek s a vezetők csak ki-kijárogattak az anyagot összeszedni, a javát kiválogatni. Az a temérdek későbronzkori anyag, amely a két múzeumban ekkor halmozódott fel, hogy iménti szavait az ő 'munkájára is idézem: »a lelet fontosságára becses adatokat« összezavarta, »amikor értéke« valóban –semmissé- vált.

Pedig tudta volna Domonkos, mit kell tennie. Részletesen írt erről »Archaeologiai ásatás« címen⁹⁰, azon frissében, ahogy Roskától, kora legpontosabb ásatójától látta és hallotta. Beszél ebben rétegekről, mérésekről, feljegyzésekről stb, majd így folytatja: »Némelyek egyáltalán nem mértek semmit. Főgondot arra fordították, hogy minél több tárgyat vigyenek haza a múzeumba(?)«. (Még kérdőjelet is tesz a szó után, hogy kétség ne maradjon afelől, hogy Krammer Nándornak a békéscsabai múzeum számára végzett ásatásaira céloz). ;>Az egyforma tárgyak közül csak a szebbeket s azokat sem mindet szedték fel: az edénycserepek összegyűjtésére nem is gondoltak, kődarabokkal nem törődtek. — Az ilyen ásatás természetesen nem egyéb barbár dűlásnál, mely az őskultúra :tárgyait, habár megmentette is részben, de gondatlanságával úgy összezavarta, hogy több kárt tett, mint hasznot. — A feltolakodás már olyan mérvű lett, hogy a Múzeumok Főfelügyelősége az Alföldre nézve külön osztályt szervezett s most azon gondolkodik, hogy törvényhozási úton mentse meg a még megmenthetőt«⁹¹.

És a békéscsabai múzeum — valóban kritikát érdemlő — munkáját ismételten is kitergeti: Az autenticitást nem szabad úgy megsérteni, mint egyik múzeumban láttam, hogy bronzkori ember váza mellett a la Téné periódust legjellemzőbben képviselő edény van besüllyesztve, bár tudom, hogy ugyanazon - halomból került elő a váz és a tárgy«...⁹². Lényegében igazat mond ugyan — s ez a fennebbiekben az ő munkájára is vonatkoztatható — szó sincs itt bronzkori sírról és la Téné edényekről, hanem Arpádkori sírokról és egy-egy bronzkori edényről. De hát ki mondta volna meg ezt az igazságot? Hiszen a csabai múzeum még az edényekben lévő földet se távolította el, az ásató iránti kegyeletből.

Hogy Attila székhelyét, legalább is elméletben ő is kereste, azon a már-mondottak után nem csodálkozunk. Csallány Gábor — írja — Attila sírját a

88. A Iopós-halom. AÉ. 1908. 55—78.

89. A gyulavarsándi Loposhalom tárgyairól. MKÉRT. VI. 19—23.

— A gyulavarsándi

szobor. I. o. 48—19. — A gyulavarsándi nyakperec. I. o. IV. 50.

90. Békés, 1911. 36. sz.

91. Uo. Tévedés. A Magyar Földrajzi Társaságnak volt Alföldi

Bizottsága. Roska ása

szobrait ennek a költségéji végezte.

92. Nemzeti Kultúra. 1912. 119.

Mágocs melletti Dóntpusztán véli feltalálni. Ezzel ellentétben én a Gyula környékén lévő Körözs-ágak kiszáradt medrének valamelyikében, mert a hagyomány szerint Attilát nem dombba temetlek, hanem egy medréből eltávolított folyóvíz ágyába, a temetés után a folyóvizet visszaeresztették előbbi medrébe⁹³. Ha már ennyiszer szó volt a megyében Attila sírjáról, felteszem én, is a kérdést a tápiószelei helyi-múzeum tiszteletreméltó vezetőjével Blaskovich Jánossal egybehangzóan: - Eldönthető-e az Attila kérdés?⁹⁴

Ne kívánják, hogy feleljek rá, de ha minis kellene. Móra Ferenc szavaival válaszolnék, mert nála szebben senki se öntötte mondatba az igazságot: „merőben tudománytalan dolognak tartom az Attila keresési s hogy; a hun királyt keresztény módon koporsóba zárták, azt csak akkor hiszem el, ha kiderül, hogy Nagy Leó pápát lóháton temették el és föléje halmot domboltak (95).

Tudom én, hogy ezzel nincs elintézve a kérdés és ha eljön a periódusa újra múzeum közeibe kerül, nem úgy, hogy a múzeumi embereknek jut eszébe, mert olyan szakember már nincs, akinek Attila-kereső szándéka volna, hanem a megszállt lelkek fogják ismételtlen is háborgatni őket, mint ahogy jómagamat is környékeztek vele, nem is egyszer.

De van Domonkos Jánosnak olyan elgondolása is, amely nagyon is figyelemre méltó. Abban a Szózatban, amelyet a föld munkásaihoz és Gyula város mindenrendű lakosához intézett, egyebek közt felsorolja azokat a tárgyakat, amelyeket a múzeum szívesen fogad. Egész néprajz: leltár van itt, "ezzel a summázással: »Egy szóval, a régi öregek tárgyai. Ezekre azért volna szükségünk, hogy berendeznénk — ■ szórói-szóra idézem — egy magyar, egy német és egy oláh szobát, úgy, ahogyan 50 évvel ezelőtt állottak⁹⁶.

Bár ez a gondolata már működése második évében megszületett, soha se lett belőle semmi. Nem rajta múltott. Implom után idézzük egyik jelentéséből: »Hát hiszen vagyunk, lélegzünk, mint koldus, aki egész napi koldulás eredményeként egy garast olvas át egyik márkából a másikba és e közben azon tanácskozik, mit ■vegyen rajta, egy zsemlét-e, hogy életét pár. órával meghosszabbítsa, vagy kötelet, hogy életét pár órával megrövidítse?⁹⁷. Kinek van joga — kérdezem én — a múzeum anyagi ügyeinek ismeretében nyugodt lélekkel vádolni azt az embert, aki a vasárnaponként megtartott népművelő előadásokon s néhány hevenyészett, kisméretű ásatáson túl — mit sem tehetett, ha még olyan szép tervei voltak is, azok valószínűsítésére.

Nem a gyulai Domonkos János fényképe ez, hanem a magyar múzeumügy Domonkos Jánosaié, akik közé — jóval fiatalabb koromban — magam is éveken át tartoztam. Az én küzdelmeim se voltak kisebbek', a meg nem értéssel, a közöny-

⁹³. Implom. im. 43.

⁹⁴. Magyar Múzeumok 1945—1955. 211.

⁹⁵. Attila koponyájáról. Utazás a földalatti Magyarországon. 20.

⁹⁶. 1905. 18.

⁹⁷. Implom. im. 32.

nyel szemben, de mások munkáját., fogyatékoságuk ellenére is érdem szerint értékeltem és tudtam, hogy az 1913-ban elfoglalt múzeumőri tisztségemben, nem én alapítottam 1873-ban a Lehel-kürt múzeumát.

Sokkal fontosabb és könnyebben megoldható kérdései vannak a magyar múzeumoknak, az Attila kérdésnél. Feladatok, amelyek népünk történetéhez állanak egészen közel s amelyeket vidéki múzeumaink a maguk területén és csakis a maguk — most már meghatározott — területén oldhatnak meg, de természetesen csak megfelelő anyagi támogatással. Nem újak ezek a feladatok országszerte, de nem újak itt Gyulán sem.

Hogy már itt rátérek az új feladatokra, ezzel is ki akarom emelni, hogy az eddig elmondottakban végeztem is a régi kutatókkal, mert elérkezve a harmadik korszakhoz, belejutottam a t e r v s z e r ű t u d o m á n y o s m u n k a és a valóban t a n í t ó m ű z e u m k o r á b a , amely éppen 30 éve Implom József példaszerű munkájával indult meg.

A Békésmegyei Híradó hasábjain megjelent névtelen beköszöntője⁸ nem a jogos kritika, hanem a legmesszebbmenő elismerés hangján szól az elődökről, akiknek nehéz körülményeit, kitartó küzdelmeit kiemelve, örömmel látja meg azt, ami munkájukban értéket jelentett. Terjedelmes előrelátó terve⁹ nemcsak a régiség-, természetrajzi-, művészeti-, iparművészeti- és várostörténeti- tárról beszél, hanem a város minden nyelvű, sőt vallásfelekezeti lakosságának néprajzáról, iparáról, kereskedelméről, nagyjaink emlékeiről s — ami valóban egészen új országszerte — iskolaügyéről is. Mindezt természetesen nem lehetett egyszerre megvalósítani. De még ahhoz sem volt könnyű hozzákezdeni, amit valóban maga előtt látott.

Múzeumot látogató embernek fogalma sincs arról, mi minden kell ahhoz, hogy egy, a kor igényeinek mindenben megfelelő kiállítás elkészüljön; meg olyan múzeumban is, amelynek rendezett raktára, leltározott hiteles anyaga van. Hát még ott, ahol mindezt meg kellett teremteni. Az a gondos utánjárás, amely a nagyon sokszor számozatlan, még többször feljegyzés nélkül felhalmozódott anyagból kiválasztja az értékeset, egy helyi múzeum számára valóban szükséges és annak történeti hitelét emelő tárgyakat és kiselejtezi a hatvan év alatt összegyűjtött a várossal, de még a megyével is kapcsolatban nem lévő, csere útján gyűlt selejtes anyagot, hosszú idő munkája volt, és kellett hozzá annak a tudata, hogy a munkára, a köz érdekében, a népnevelés céljaira feltétlenül szükség van. Két év munkája kellett ahhoz, hogy ott álljon a kiválókat anyag, amelyet érdemes az érdeklődőknek bemutatni.

Nagy önuralom kellett ahhoz, hogy a múzeum vezetője ne mindjárt az első esztendőben üsse bele először a kutatóását, a törökzugi szülő földjébe. De addig, míg a múzeum berendezve nem volt s 1930 november 30-án meg nem n

⁸ A Városi Múzeum. Békésmegyei Híradó, 1928. IX. 2(3).

⁹ A Városi Múzeum feladata. Uo. XII. 18, 21, 23, 25, 1929. 1. 22.

¹⁰ 1930. XII. 2. — Békés, 1930.-XII. 3.

csak a levéltávban és a jól-rosszul megmaradt irattárban kutatott — mondhatnám — ásatott. Hogy a soknak látszó anyagból mi volt a megye területén előkerült lelet, azt akkor láthattam, amikor egyik készülő munkámhoz anyagot kértem. A gondos jegyzék, amely valóban csak a hiteles leleteket vette fel, nem volt hosszú, de annál megbízható!)) volt. Mint ahogy megbízható volt a kiállítás mondanivalója, amely az új polgári iskola épületében kis helyen, keveset, de jót igyekezett bemutatni, teljes sikerrel. Nyíltan meg kell mondanom, hogy abban az időben, a kecskeméti múzeumon kívül a gyulai múzeum volt az ország legmodernebb, legszebb vidéki múzeuma. Jól válogatott és szépen felállított régészeti anyaga, várostörténeti anyag- és képkiállítása, ipartörténeti gyűjteménye, kezdődő néprajzi tára a szakkörök legteljesebb elismerését vívta ki, és nem érdemtelenül.

Az ásató tevékenység csak ennek elkészítése után indult meg. Hogy Implom a középkor felé fordult, annak volt helyi, sőt megyebeli előzménye is. Mogyoróssy törökzugi terve (101), Zsilinszky gerendási temetőásatás (102), a tótkomlói templomhely ásatási terve (103), Karácsonyi középkori templomhely vizsgálatai. Uferbach Béla mágori, tordai és gerlai terepszemléiig Domonkos szeregnyházi csekély gyűjtése, Karké keresése (106), Scherer Ferencsel együtt végzett határjárásai? , akarva - nem akarva mutatták a múzeum tudományos tevékenységének egyik legfontosabb feladatát.

Az Implom feladata volt, hogy a helyi gyökereket megtisztítva a felesleges fantasztikus sallangoktól. világosan látó elgondolásokkal kezdje meg a kutatást, amely elismert szép eredménnyel járt, de sajnos nagyjából csak azok ismerhették, akik felkeresték a hat évtized után először tudományos munkahellyé vált gyulai múzeumot, amely valóban csak gyulai akart lenni és az is volt. Sajnos, csak volt.

Így jöttek elő egymásután a törökzugi ferencendi monostor még megmaradt romjái a két kriptáéval együtt (108); a szeregnyházi, fővényesi, szentbenedeki és györkei, templom alapok, a hozzájuk tartozó temetők egy részével (109). Tervszerű középkori kutatás volt ez, a megye népe történetének első tervszerű kutatása. Az ásatások eredményeit sajnos csak a hírlapi cikkek és néhány kisebb füzet örökíti meg, de készséggel bocsátotta eredményeit Scherer Ferenc gyulai monográfiájának rendelkezésére. A kutatások rövidre fogott eredményeit olt mindenki megtalálhatja.

101. Mogyoróssy. Történeti adatok... 26.—27.

102. Békésmegyci Közlöny, 1879. 6. sz.

103. Év]. 9. (1875) 17-1. i

101. Implom, im. 35.

105.uo.

106.Uo. 3fi, 37.

107.uo. 43.

108.Implom József. A gyulai törökzugi ásatások. Gyula. 1939-9. Alaprajz Scherer. im. 51 előtt.

109.Alaprajzokat 1. Uo. 31, 35, 39, 41.

És olt valóban a helyükön is vannak, mulatva a régészet és történelem immár nem tagadott kapcsolatát.

Ennek a szép eredménnyel folyó kutatásnak a háború kezdete, a mintaszerű múzeumnak a háború vége vetett véget. Hogy a pusztulás láttán mit érezhetett a nagy munkái végző — a jövő feladatait tisztán látó — múzeumigazgató, csak sejteni tudom, mert az övéhez hasonló érzések bennem is éltek, amikor a Köz- Országos Főfelügyelősége megbízásából 1946-ban hivatalosan meg kellett volna látogatnom a múzeumot, de abban néhány üres szekrényen kívül semmit se találtam, és senkit sem találtam, aki a még megmaradt tárgyakról felvilágosítást adott volna. A másfél évtizednél alig hosszabb korszak ezzel véget ért. de nyoma, a (múzeum történetében el nem enyészhetik, mert; a megindított és részben elvégzett munka terveket jelent a jövőre is.

Lükő Gábor írja: »A háború véglegesen lezárta a múzeum hosszú és küzdelmekkel teljes múltját. A gyűjtemények nagy része elpusztult, a helyiségek is hasznavehetetlenné váltak«⁽¹¹⁰⁾. Igaz, hogy a gyűjtemények elpusztultak — jó részük sajnos pótolhatatlanul — a helyiségek hasznavehetetlenné váltak, de a múzeum múltja — véleményem szerint — nincs lezárva. A küzdelmekkel teljes évtizedek alapvetése nélkül, sohase lett volna múzeum és így a múlt visszajár, nem csak kísérteni, hanem — az utolsó korszakban végzett munka alapján — egyik-másik kérdésben utat is mulatni. Minden múzeum a múltból táplálkozik. Annak a földnek a múltjából, amelyen áll és annak a népnek, a múltjából, amelyiknek történetével kell foglalkoznia, ha valóban korunk szellemének megfelelő munkát akar végezni. Hogy tagadhatná meg tehát a saját múltját, amely jobban vagy rosszabbul, de mindig törekedett ezek megismerésére. De erre nem is gondol — nem is gondolhat — senki. Mutatja ezt a 'múzeumi hét első napján leleplezett Mogyoróssy emlékmű.

A harmadik korszak elgondolásai kiterjedésedtek az új Akadémia Régészeti Bizottságának tervében és ha évenként változott is a 'munkaprogram, a középkori kutatások, éppen nagy fontosságuk miatt soha ki nem maradtak belőle. És — amint tudom — nem maradnak ki a jövőben sem. "De nem maradtak ki a negyedik kort: a népi demokrácia korát élő gyulai múzeum programjából sem. Ma is végez középkori kutatásokat,¹ ha pillanatnyilag nem is az elpusztult falvakat, hanem a legjobban megmaradt alföldi várat kutatja helybeli, megyebeli és fővárosi szakemberek közös munkájával, soha nem álmodott anyagi támogatással, eddig is szép, sok újat hozó eredményekkel. Ez a vártörténeti kutatás szerintem csak egyik lépése lehet a további középkori kutatásoknak és ennek befejezése után vissza kell térni a középkori falvak kutatásához, nem csak településtörténeti, hanem középkori néprajzi vonatkozásaiban is. Az ilyen ásatásoknak egyrészt a falvak településének, házainak kutatására kell irányulniok, de nem hanyagolhatók el a temetők sem, amelyek a falvakkal együtt ott fekszenek a már ismert feltárt, vagy még feltáratlan templomalapok közvetlen közelében.

¹¹⁰. Magyar Múzeumok. 1943—1935. 100

Térclő kutatás még» alig folyt a megyében, de nem egynek a helyét pontosan ismerik. Falukutatás a nemrégiben idecsatolt Kardoskúton annál szebb eredménnyel, mint aszerű módszerességgel történt. Nem kétséges, hogy ilyen települések a gyulai és sarkadi járás területéből álló múzeumi (gyűjtő területen szép számmal vannak s felkutatásuk, feltárásuk hosszú időre kitöltheti a múzeum munkatervét. De csak akkor nyúljunk hozzá, ha a munkát minden követelménynek megfelelően tudjuk elvégezni. A múzeumnak a mondott területnek régészeti anyagát is gyűjtenie kell; természetesen nem hanyagolható el a régészet többi ága sem, ha a megfelelő szakember rendelkezésre fog állani.

A várostörténeti anyaggyűjtés természeténél fogva helyi jellegű, de ezt is el tudnám képzelni szélesebb alapokon és semmiképpen sem látnám helyesnek, ha a nagymúltú nagyobb községek történeti anyagát, amennyiben ez még egyáltalán lehetséges, nem gyűjtene a múzeum.

Szorosan összefügg ezzel a néprajzi gyűjtés, amely természeténél fogva nem lehet más, mint az itt élő különféle nyelvű népek — részben történeti — anyagának felgyűjtése. Meg vagyok arról győződve, hogy a magyar és román népdalok gyűjtése során Lükő Gábor már is bizonyára talált olyan adatokat, amelyek Bartók erdélyi gyűjtésének kölcsönhatásait juttatták eszébe s bizonyára gondolt arra is, hogy ami a szellemiekben kimutatható, az a tárgyi anyagon is tükröződik és mutatja, hogy az évszázadok során ugyanazon a nehéz kenyéren élő népnek mennyi közös emléke van a múltból, amely ha a nyelve elválasztja is, életkörülményeiben hasonlóvá teszi. Ennek a kölcsönhatásnak a vizsgálatára Gyulánál alkalmasabb hely nincs az országban. Ha a szomszédos Békéscsabát is figyelembe vesszük a magyar, román, német és szlovák lakosság anyagi és szellemi műveltsége önmagát kínálja fel erre a kutatásra, aminek elvégzésében nincs okom kételkedni.

Néhány mondat az csak, amit a legújabb korszak 'munkájáról, további fejlődési lehetőségéről' szoltam. Nem azoknak szántam a mondanivalóimat, akik úgy is tudják a maguk dolgát, hiszen kitűnő szakemberei tudományuknak. De talán nekik is adtam egy-két gondolatot.

Inkább azoknak mondtam mindezt, akik — ha még egyáltalán vannak ilyenek — feleslegesnek látják azt az áldozatos és kétségtelenül költségekkel is járó munkát, amelyet ők végeznek. Minden múzeum a tudomány műhelye, hogy kutatásainak leszűrt eredményeivel a népművelés szolgálatába álljon. Kapui tárva vannak mindenki előtt, aki művelődni akar és ezért mind a múzeum, mind dolgozói megérdemlik a legmesszebbmenő erkölcsi, de ezen túlmenően is az anyagi támogatást.

A hosszan megrajzolt küzdelmes múlt legyen bizonyosság afelől, hogy csupán erkölcsi támogatással soha, egyetlen egy múzeum sem tudott megoldani egyetlen problémát sem, és nem fog tudni a jövőben sem; legkevesbé olyan feladatokat, amelyek a rendelkezések szerint is igen nagy terület feldolgozását várják a gyulai múzeumtói

A Gyulai Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai tudományos igényű és ismeretterjesztő céllal Gyula és környéke régészeti, helytörténeti, néprajzi, képző- és iparművészeti, valamint természettudományi kérdéseivel foglalkoznak.

Megjelentek-

1. Banner János: Régi kutatók —• új feladatok. (A gyulai múzeum kilencven éve). Ára 3 Ft.

Előkészületben,

2. Ilanzó Lajos: Feudalizmuskori áruterelés és iparfejlődés Békés megyében.

.]. Bankó Imre- A Körösköz-bihari hajdúság.

-J. Szücs Sándor: Békési históriák.

6. Impioni József: Gyula történelmi hagyományai.

G. Csákabonyi Kálmán: Békés megyei boszorkányperek.

7. Ilunya Sándor- Adatok a Tanácsköztársaság gyulai történetéhez.

8. Szerdahelyi István: Gyula

oktatástörténete.

10. Erdős Kamill: Békés megye

cigánysága.

Az egyes füzetek ára a terjedelemtől függően 3—8 forint lesz. Múzeumunk minden barátja számára kedvezményes előfizetéssel lehetővé tesszük, hogy az első tíz számot, az egyes számok árától függetlenül, 30 FL-ért kapják meg, ha a 30 Ft. előfizetési díjat a 101—501 számú csekkszámlára befizetik (számlatulajdonos: Múzeumbarátok Köre, Gyula). Előfizetőink az egyes füzeteket a megjelenés sorrendjében postán kapják meg.

Felelős kiadó : **Dr. Dankó Imre**
Készült **1000 példányban 1,5 (A/5) ív**
terjedelemben 1959. IV. BmNyV Gyula 3659 - -
Felelős vezető : Kendra György igazgató